

ПОГЛЕД В ТВОРЧЕСКАТА ЛАБОРАТОРИЯ НА ДЕБЕЛЯНОВ

Светозар Цонев

Как е работил Димчо Дебелянов върху своите стихотворения, как е протичал при него творческият процес, как поетът е успявал да „подчини“ словото на своя поетичен темперамент, да му нашепне чисто свои мелодии на душата, как се е раждала в него отделната тема, образ, чувство — отговърът на тия въпроси се определя не на последно място от конкретния анализ на многобройните поправки в собствените му стихотворения.

В нашата литературна критика и история отдавна вече са преодолените старите идеалистически схващания за „чистия, несъзнателен художник“, който твори под преките изблици на сърцето, на неудържимото вдъхновение. Като всеки надарен поет със страстно импулсивна натура Дебелянов е следвал преките внушения на сърцето си, творил е под силния напор на чувството, на „неосъзнатото“ вдъхновение. Но след това, след първото опиянение от „присъствието“ на вдъхновението, поетът е започнал една истинска, мъчителна и дълга борба със словото, едно „съзнателно“ творчество, подчинено вече не само на „първичния художествен инстинкт“, но и на изискванията на една углубена творческа мисъл, която достатъчно се съобразява и с „доводите“ на разума.

Че творческият процес у Дебелянов е протичал като една постоянна, дълготрайна, „нагласка“ на съзнанието, овладяла цялата му богата емоционално-волева природа, говорят многобройните поправки на неговите стихотворения. Непримири, вискателен художник, той се е връщал многократно към своите ръкописи, нанасял е съществени поправки и върху печатаните си произведения, докато постигне най-съвършената им форма, най-пълно единство на съдържание и форма, при което съдържанието сякаш изчезва във формата и формата отново се ражда от съдържанието.

Едно от ранните, ярко танатливи стихотворения на Дебелянов, създадено след така наречения „юношески“ период в поезията му, е стихотворението „Утро“. Своя завършен вид, такъв какъвто е познат на читателите, то получава в третата си редакция, използвана от ръкописната сбирка на поета за първото издание на стихотворенията му от 1920 г. Но стихотворението е печатано още през 1908 г. в редактираното от Георги Бакалов списание „Съвременник“. В първата си редакция то е без заглавие. Втори път, вече със заглавие „Утрин“, Дебелянов го печата в подготвената от него и Димитър Подвързачов „Българска антология“ — 1910 г. Тук стихотворението носи съществени поправки — по-сполучливи и по-несполучливи — сравнени с първата му редакция. Поправките не се свеждат само до отделни думи и стилно-езикови обрати на речта. Понякога те засягат цял стих или строфа, която окончателно избистря и мисълта и основното чувство в стихотворението. В първата си публикация „Утро“ има следния вид:

След буря¹ — мир и тишина,
след нощ — безбрежна светлина.
Над равно ширналий се път
лъчите вихрен танц въртят.

На нови дни предвестник смел
в лазура вий се горд орел.
И аз, пиян от светлина,
в зорите златни на деня

с разведрен, бодър лик вървя
сред буйно зрелите нивя,
заслушан, радостно смутен
как шепне утрото над мен,

покрито с бисер и цветя:
— Ще дойде тя, ще дойде тя...

Ето и втората редакция на стихотворението, в която ясно личат новите поправки:

След буря — мир и тишина,
след нощ — безбрежна светлина.
Над ширнатия равен¹ път
лучите слънчев танц въртят.
Път царствен, царствено поел
далече плува горд орел...
И аз, пиян от светлина,
в зорите ведри на деня
повярвал в слънцето, вървя
сред буйно зрелите нивя.
И слушам радостно смутен
как шепне утрото над мен.
С дъха на росните цветя
ще дойде тя, ще дойде тя...

Както се вижда, втората редакция се явява със значителни изменения. Продължават търсенията по формата на стихотворението, която трябва да избистри неговото съдържание. В началото на стихотворението стои думата „буря“ вместо „бури“, както е в последната му редакция. Явно е, че тази незначителна на пръв поглед поправка има стилстично и логично оправдание: думата „бури“ се свързва по-естествено с втората част на стиха — „мир и тишина“ — която също изразява едно по-продължително действие. Чисто „граматическата“ поправка се оказва художествена.

В третия стих от първата редакция съчетанието „равно ширналий се път“ със своята по-старинна форма също не е задоволило поета. Той е потърсил по-друго значение на израза (във втората редакция на стихотворението), като е променил реда на думите — „ширнатия равен път“. Но в художествено отношение тази част на стиха не печели почти нищо. В последната редакция на стихотворението е намерен „третият вариант“ — получило се е едно сложно определение — „равноширнатия“, което е запазило реда на думите от първата редакция на стихотворението и по-новата форма на думата „ширнатия“, вместо „ширналий се“ път.

Петият стих е изцяло променен: „на нови дни предвестник смел“ — „път царствен царствено поел“. Избегнат е един по-стар тривиален образ, за да се стигне до новото, дебелиновско по израз изображение — с това толкова характерно за неговата поезия използване на вътрешната градация на чувството, постигнато чрез повторението на съседни, еднозначни художествени определения и наречия. При това новият вариант на

¹ Подчертаните думи в стихотворението се различават от окончателния текст на последната редакция на стихотворението.

² Подчертаните думи показват промените във втората редакция.

стиха е емоционално по-изясен — чрез него поетът рисува по-конкретен образ и изразява по-ярко основното витално-оптимистично настроение в стихотворението. Първото — „на нови дни предвестник смел“ крие нещо по-друго — обществено-символично загатване, което не е напълно в тон с интимно-емоционалния стил на стихотворението.

Интересни са поправките на епитетите в следващите стихове. В осмия стих явно разкрасеното „златни“ (от първата редакция) е заменено с по-реалистичното определение „ведри“, но то също не е задоволило поета и той го е заменил с още по-реалистичното, по-обикновеното — „ранни“ (в последната редакция на стихотворението).

Деветият стих е чудесен пример за това как, преодолявайки един шаблонно разкрасен, емоционално преднамерен израз — „с разведрен, бодър лик вървя“ — поетът е „открил себе си“ в новото, оригинално по израз и чувство: „повярвал в слънцето, вървя. . .“. Тоя стих крие значителен подтекст, силен емоционален заряд. Той осмисля цялата атмосфера на стихотворението, поантата (толкова характерна за всяко Дебеляново стихотворение), в която проблясва най-изповедното чувство. Повярвал в слънцето, поетът е повярвал в красотата на живота, в щастieto, в любовта. . . От тоя стих чувството сякаш се възема на крилете на „царствения орел“, пис от ранната красота на природата, от аромата на цветята, от жизнелюбието на пролетта. . . Затова и следващите поправки в стихотворението са по-незначителни. Всичко води до светлото предчувствие, което поетът е открил още в първата „редакция“ на стихотворението: „ще дойде тя, ще дойде тя. . .“. Като че ли в цялото стихотворение е търсена тази естетическа багра, тази енергия на чувството, за да се излее в последния стих. . .

Тоя стилистично-езиков, „текстологичен“ анализ на стихотворението „Утро“ ни позволява да надникнем в творческата лаборатория на поета, да се докоснем до импулсите на вдъхновението му, до невидимия път от „сърцето до перото“, и нещо повече — да открием естетическата прелест на стихотворението, да възприемем „отвътре“ неговата светлина. Да открием най-устойчивия център на стихотворението, неговата вътрешна художествена кулминация.

ПИСМА ОТ БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛИ

Димо Минева

1. ОТ ЦАНИ ГИНЧЕВ

г. В. Търново, 9-й октомврий 1888 г.

Господин Недко!

в г. Лъвов.

Писмото ви, заедно с материала, получихме. Драго ни е, че нашата младеж, макар и в чужди страни е заета с трудната наука на курсовете, пак не забравя великата и священа длъжност към милото и скъпо отечество, а това явление показва, че нашия народ иска да живее дълъг и траен живот — дай боже! Работете, братко, работете, догдето силите ви са пресни, енергията силна и въображението пламенно: недейте пропуца това огнено и крилато време да излетява безполезно в безвъзвратната вечност на вечността. Нам ни е драго това явление и трудовете ви ще поместиме в „Труд“ с голямо удоволствие. Полската литература е богата с повести, а вий сте там между нея; от нея, от немската и д. избирайте цвета и то онова, което е съобразно с нашето възраждащо се положение на нашата млада литература — неща, които ще принесат